

معلمان و تأکید بر اخلاق و ایمان، علم و عمل، خلاقیت در تولید علم و نوآوری متناسب با مبانی و ارزش‌های اسلامی و نیازهای جامعه است و پرورش چنین معلمان، از اهداف کلان سند تحول بنیادین آموزش و پرورش محسوب می‌شود. بدون تردید، معلمی با ویژگی‌های مذکور است که می‌تواند زمینه‌ساز پرورش دانش‌آموزانی باشد که بهترین و سازنده‌ترین نوع ارتباط را با خود، خدا، خلقت (جهان) و خلق (انسان‌ها) داشته باشند. این همان تعلیم و تربیتی است که تحقق‌بخش حیات طیبه و جامعه عدل جهانی و تمدن اسلامی - ایرانی است. در پرتو وجود چنین سرمایه‌های انسانی متعالی است که جامعه بشری آمادگی تحقق حکومت جهانی انسان کامل را می‌یابد و در سایه چنین حکومتی، ظرفیت و استعداد‌های بشر به شکوفایی و کمال خواهند رسید (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش).

در این نوشتار به‌طور خلاصه می‌خواهیم تصویر روشنی از معلم و مهارت‌هایی که انتظار می‌رود به‌منظور تحقق اهداف سند تحول داشته باشد ترسیم کنیم. البته همه واقفیم که معلمی هنر است و هر معلم هنرمندی با استفاده از ویژگی‌های منحصر به فرد خود می‌تواند به نوعی زیبا این ویژگی‌ها را در کلاس و درس به نمایش بگذارد.

تحول بنیادین در آموزش و پرورش، تحولی عمیق و ریشه‌ای است که به تحول در مفاهیم نظری، نگرش‌ها، روش‌ها و فرایندها، نقش‌ها و کارکردها منجر خواهد شد. در تحول بنیادین، نوع نگاه به معلم، کتاب، مدرسه، کلاس درس و به‌ویژه دانش‌آموزان، دگرگون خواهد شد.

این نگاه معلم را در قله می‌بیند و همه شرایط و امکانات را برای الگوپذیری و تأسی دانش‌آموز به معلم، برای دستیابی به قله‌های انسانیت، علم، ادب و اخلاق فراهم می‌آورد. تحول اساسی و پایدار در هر جامعه، در گرو متحول شدن نظام تعلیم و تربیت آن جامعه است و محور اصلی تحول و توسعه نظام تعلیم و تربیت، «معلم» است. معلمان پایه‌گذاران اندیشه‌های علمی و مبلغان ارزش‌های فرهنگی هستند. معلم حرف اول را در تربیت منابع انسانی می‌زند و در جوامع پیشرفته نیروی انسانی کارآمدی به‌عنوان مهم‌ترین عامل تحول شناخته شده است. زیباترین طرح‌های اصلاحی و تحولی، در صورتی که معلم کارآمد و توانمند و به تعداد کافی در اختیار نباشد، با شکست روبه‌رو خواهند شد. لذا تنها راه داشتن معلمان متخصص، متعهد و کارآمد، آموزش، توانمندسازی و ارتقای شایستگی‌ها و صلاحیت‌های حرفه‌ای

معلم و اخلاق

یکی از مباحث مهمی که در تعلیم و تربیت توجه و بررسی می‌شود، دخالت اخلاق و تأملات اخلاقی در تعلیم و تربیت است. اصولاً تربیت به‌عنوان عملی اخلاقی شناخته می‌شود. پیامبر در کلام گهربارشان می‌فرمایند: «انما بعثت لاتمم مکارم الاخلاق»؛ من مبعوث نشدم مگر برای اتمام ارزش‌ها و کرامت‌های اخلاقی.

تکریم از حقوق و وظایفی است که در جریان تربیت بر عهده طرفین، یعنی معلم و دانش‌آموز، است. یکی از کارکردهای مثبت رعایت اخلاق در تربیت بین معلمان، ایجاد نوعی انس و الفت در میان خود و دانش‌آموز است. این امر به خودی خود کیفیت تعلیم و تربیت را ارتقا می‌بخشد. وقتی در میان معلم و متعلم روابط دوستانه به همراه احترام متقابل، حسن خلق و رعایت حقوق یکدیگر وجود داشته باشد، از یک طرف، اشتیاق و انرژی معلم در تدریس به دانش‌آموزان و از طرف دیگر، علاقه و دلبستگی به علم‌آموزی و گوش فرادادن به آموزه‌های علم در دانش‌آموزان دوچندان خواهد شد. در نتیجه، با ایجاد فضای سالم آموزشی، زمینه بروز خلاقیت در دانش‌آموزان به‌وجود می‌آید. اصولاً آرامش زمینه‌ساز خلاقیت است. معلمان باید بتوانند از طریق تأثیرات و تحریکات عقلانی و عاطفی و از راه درست اندیشیدن و فعالیت فکورانه میزان آگاهی و شعور را در دانش‌آموزان بالا ببرند.

معلم تحويل آفرين

مینا سلطانیان

کارشناس مسئول برنامه‌ریزی
راهنمایی و هدایت تحصیلی
دفتر آموزش دوره اول متوسطه

معلم و تفکر فلسفی

را برانگیزند که نوترین و بهترین پاسخ ها را ارائه کنند و آنگاه با بررسی انتقادی، آنان را در بازبینی و اصلاح پاسخ‌های خویش کمک کنند. همچون فعالیتی که سقراط با شاگردان خویش انجام می‌داد. سقراط نمونه یک معلم خوب بود که می‌کوشید دانش‌آموزان را به تفکر دربارهٔ باورهای خودشان و فراتر رفتن از حدود فکری خویش تشویق کند. او به‌عنوان معلمی فیلسوف، با بهره‌گیری از روش مناظره و مباحثه، افراد را در شناخت اعماق وجود خود (و جهان خلقت) هدایت می‌کرد تا به شناخت روشن از موقعیت‌های مبهم دست یابند.

با تأمل در مطالب ذکر شده، می‌توان ضرورت وجود معلمان با اخلاق و برخوردار از تفکر فلسفی را در فرایند آموزش و پرورش احساس کرد.

به عبارت روشن‌تر، منظور این نیست که دانش‌آموزان تاریخ فلسفه را یاد بگیرند، بلکه نحوهٔ فیلسوفانه فکر کردن و تحلیل کلمات و مفاهیم از طریق روشن‌سازی معانی آن‌ها منظور است. فلسفه در این کاربرد، دانش فلسفه نیست بلکه مهارت تفکر منطقی، تحلیلی، اثربخش، نقادانه و خلاق است. به عبارت بهتر، کار فلسفه نه آموزش اندیشه‌ها بلکه آموختن اندیشیدن است.

اگر فلسفی فکر کردن در معلمان نهادینه شود، به دلیل تشابهات تفکر فلسفی با تفکر خلاق، آن‌ها قادر خواهند بود در کلاس‌های درس فعالیت‌های نوآورانه انجام دهند و به تدریج زمینهٔ فلسفی فکر کردن را در دانش‌آموزان فراهم کنند. معلمان برخوردار از تفکر فلسفی خلاق‌ترند و می‌توانند زمینه‌ساز بروز خلاقیت و نوآوری باشند.

برخی از فعالیت‌های نوآورانه این قبیل معلمان در کلاس‌های درس عبارت‌اند از:

معلم، تفکر و پژوهش

دانش آموزان گام‌های مؤثر بردارند. از مهارت‌های مهم تفکر، استدلال کردن، تولید اندیشه، پژوهش و مسئله‌یابی است. معلمی پژوهش محور است که ضمن آموزش روش فکر کردن، بتواند روش‌های پژوهشی را نیز در تدریس خود آموزش دهد. در رویکرد پژوهش محوری، دانش آموزان با انجام کار گروهی، علاوه بر درک و فهم پیچیدگی‌های خود، خلقت (جهان) و خلق (انسان)، به نقش خالق (خدا) در آفرینش امور پی می‌برند و در این فرایند است که با مهارت‌های خلاقانه برای حل مسائل زندگی مجهز می‌شوند. به یقین، با وجود معلمانی شایسته و پژوهش محور می‌توان چهره‌آفرینان سازمان‌های آموزشی را دگرگون ساخت و فضای مدارس را به پژوهشکده‌هایی با فضای صمیمی، بالنده و روح‌افزا و تعاملی تبدیل کرد. مهم‌ترین عنصر در فرایند یاددهی - یادگیری بین معلم و دانش آموز تعامل است تا موجبات یادگیری فعال و مشارکتی را بین دانش آموزان فراهم کند. برای محقق شدن چنین رویکردی، به ناچار به تغییر روش‌ها و رویه‌های سابق، از جمله فناوری‌های نوین آموزشی، نیازمندیم.

یکی از مهم‌ترین نقش‌های معلمان در نظام آموزشی جدید، آموزش روش تفکر و پژوهش به دانش آموز است. به دلیل اهمیت بسیار بالای این موضوع، در برنامه‌ی درسی دوره‌ی اول متوسطه نظام آموزشی جدید، درسی برای تفکر و پژوهش در نظر گرفته شده است که در تدریس آن، روش آموزشی معلمان از حافظه محوری به سمت ایجاد تفکر علمی، پژوهشگری، خلاقیت، استدلال و تردید منطقی تغییر می‌کند و این امر معلمی را می‌طلبد که خود به این روش پرورش یافته باشد. معلم به‌عنوان ایجادکننده و تسهیل‌کننده خلاقیت می‌تواند از طریق نوگرایی و انعطاف‌پذیری و عدم اجبار به حفظ کردن و انباشت ذهنی، شوخ‌طبعی و پرهیز از راهبردهای قالبی، زمینه را برای تحریک حس کنجکاوی فراگیرنده و به‌منظور تقویت خلاقیت او فراهم کند. از اهداف اصلی سند تحول، تقویت و پرورش روحیه تفکر و پژوهشگری در معلمان و دانش آموزان است و معلمان ضمن آشنایی با روش‌های پژوهش و تحقیق و اجرای طرح‌های پژوهشی، حین عمل و اقدام پژوهی، می‌توانند در اشاعه این فرهنگ و تقویت خلاقیت خود و

معلم، نشاط و کارآمدی

پژوهش‌ها بیانگر آن است که نشاط و امید معلمان باعث افزایش سطح توانمندی و کفایت و کارآمدی دانش آموزان می‌شود و ایجاد روابط اجتماعی پربارتتری را در پی دارد (به نقل از استنس بری و ولفک هوی، ۲۰۰۹). همچنین امیدواری و نشاط معلمان به نحو مستقیم و غیرمستقیم باعث افزایش شادی و افزایش انگیزه و نشاط در دانش آموزان و نوجوانان می‌شود. لذا پیشنهاد می‌شود، مدیران و مسئولان نظام آموزشی، به ایجاد و افزایش نشاط در محیط مدرسه و تأمین بهداشت روانی معلمان که نقش بسزایی در تکوین شخصیت دانش آموزان دارند اهتمام بیشتری داشته باشند. معلم برای ایجاد جذابیت بیشتر در کلاس درس و به‌وجود آوردن کلاسی شاد می‌تواند درس را با استفاده از طنز تدریس کند. رویدادهای شادی بخش که چهره کودکان را باز و لب‌هایشان را خندان می‌کند، از دیدگاه رشدگرایان حائز اهمیت است. ارتباط دادن مراحل رشد فردی کودکان با شوخ‌طبعی آنان، می‌تواند فرایند تدریس را جالب و اثربخش کند. جذابیت کلاس، با روش‌های تدریس جذاب، متن جذاب و معلم پرجاذبه حاصل می‌شود. در این میان، سهم معلم بسیار است. بنابراین هنر معلمی در آن است که از کمترین داده‌ها و داشته‌ها بیشترین بازدهی را داشته باشد و اگر متن درسی یا فضای فیزیکی کلاس دلپذیر و خوشایند نبود، با ایجاد جذابیت‌های دیگر، بر رونق کلاس درس بیفزاید.

معلم و فناوری

معلم در چشم‌انداز ۱۴۰۴ کسی است که در رشته خود کاملاً متخصص و ماهر و در تدریس مسلط به استفاده از فناوری آموزشی و اطلاعات و ارتباطات باشد. باید به این مهم توجه داشت که توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در سال‌های اخیر، حتی در تمام عرصه‌های زندگی، از جمله در شیوه برقراری ارتباط شاگرد، معلم و روش تدریس، در نظام‌های آموزشی تأثیر گذاشته و آن‌ها را متحول کرده است. امروزه حتی دانش آموزان هم برای انجام تکالیف درسی خود به اینترنت احساس نیاز می‌کنند. این موضوع انتظارات والدین و دانش آموزان را درباره تدریس و آموزش معلمان بالا برده است؛ طوری که به‌کارگیری این فناوری‌های نوین را به نوعی «سواد معلم» می‌دانند.

امروزه معلمان مجبورند مطالب و مفاهیم درسی را با عمق و سرعت بیشتری در اختیار مخاطبان قرار دهند. دانش آموزان در هر لحظه نیازمند سؤال و برقراری ارتباط با معلم، حتی در خارج از محدوده کلاسی، هستند. پست الکترونیکی، اتاق‌های گفت‌وگو و نشست‌های اینترنتی سبب می‌شوند ارتباط دانش آموز و معلم با مطالب درسی بیشتر شود.

استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در نظام‌های آموزشی از یک سو برای بازاندیشی و بازسازی برنامه درسی و سواد رایانه‌ای و از سوی دیگر برای تجدید حیات و غنی‌سازی محیط یادگیری برقراری تعامل برای یادگیرنده و منابع یادگیری ضروری است؛ چنانکه در سند تحول بنیادین به «استفاده بهینه از تجهیزات و فناوری‌های نوین آموزشی» و «تولید و به‌کارگیری محتوای الکترونیکی متناسب با نیاز متربیان و بهبود نگرش و تقویت مهارت» تأکید شده است.